

Nr 4 2009



Medlemsblad för

**Alexander**

*Grimeton  
Veteranradios  
Vänner*

# *Alternatorn*



## **Hur gör vi nu då?**

Just nu pågår en nybörjarkurs i hur man sköter SAQ (alexandersalternatorn).

Tioalet intresserade herrar (inga kvinnor har ännu vågat sig till kursen) får under ”mäster Bo Johanssons” ledning lära sig hur man handhar och startar och stoppar sändaren.

Bilden: Bo Johansson, Gunnar Fjellmar, Per-Arne Johansson, Dan G:son Faxerin och Gösta Öborn vid kylvattenpumpen. (Se sista sidan)

[www.alexander.n.se](http://www.alexander.n.se)

## Hej alla vänner i Alexander!

Det känns som om hösten kom snabbare än vanligt i år och när du får denna hälsning kanske det redan är vinter. Den vintrig bilden till jul-och nyårshälsningen på nästa sida är tagen för flera år sedan. Om det blir några fina bilder denna vinter återstår att se. Men det är mer regel än undantag att vi här på Västkusten får ha en grön jul.

Om snötillgången under den kommande julen vet vi inget, men en sak är säker och det är att vi som vanligt samlas i sändarsalen på radiostationen på julafton och skickar ut ett budskap över världen. Det är fjärde året vi gör detta och då kan man väl räkna det som tradition?

I vårt förra nummer uppmärksammade vi att en tidigare chef på radiostationen, Hans Palmqvist, skulle ha fyllt 110 år i år. I detta nummer berättar vi mer om Palmqvist och vad han kom att betyda för både radiostationen och bygden.

I 85 år har Alexandersongeneratoren fungerat och i dag är det få personer som till fullo behärskar att köra maskinen. För att råda bot på detta har i höst en nybörjarkurs startats för intresserade som vill lära sig handhavandet av alternatorn.

Ola Hernvall, vår tekniske expert, skriver om hastighetsregleringen. Det är en fortsättning på artikeln från nr 2 i år.

PS Obs att vi på lördag den 12 december får önska varann grattis.

Då har nämligen Alexander namnsdag.

### Julafton

Vi möts på julafton då SAQ startas och ett julbudskap sänds till alla våra vänner runt vår jord. Alla är välkomna till stationsbyggnaden (fritt inträde för alla).

Sändaren startas kl 8.30 och budskapet sänds kl 9.00 och det hela är över på en dryg timme. Som vanligt bjuder Alexander på kaffe, glögg och tilltugg.



### Årsmöte

hålls onsdagen den 24 mars. Årsmöteshandlingar finns som vanligt med i nästa nummer av Alternatorn (1-2010) som utkommer i början av mars.



John Strandberg

## Alternatorn

Alexander GVV

– Grimeton Veteranradios Vänner

Radiostationen, Grimeton 72

SE-430 16 Rolfstorp

E-post: [info@alexander.n.se](mailto:info@alexander.n.se)

Hemsida: [www.alexander.n.se](http://www.alexander.n.se)

Redaktör: **John Strandberg**

Tel 0705 857381 fax 0340 37373

E-post: [john.strandberg@swipnet.se](mailto:john.strandberg@swipnet.se)

I redaktionen: **Ulf Larsson**

Ansvarig utgivare: **Jan Steinbach**

Teknisk produktion: **Benny Johansson**

Tryckt hos Världsarvet Grimeton 2009

Årgång 4 (Nr 16 från starten 2006)

*God Jul  
och  
Gott Nytt År  
tillönskas  
Alexander's medlemmar*

*Foto: Gösta Öborn*

Som medlem i föreningen Alexander kan du få köpa en utbildnings-DVD, som visar en teknisk dokumentär om radiostationen. Det är en dubbel DVD med totalt 2 tim 42 min speltid. På skiva 1 visas en översikt över stationen och alla handgreppen som behövs för att köra den. På skiva 2 beskrivs i detalj den tekniska funktionen bl.a. med hjälp av avancerad datorgrafik.

Pris 250 kr inkl. porto.

Du beställer den enklast genom att sätta in 250 kr på föreningens plusgiro 171 54 33-7. Var noga med att ange Din adress på inbetalningen!

1-2 veckors leveranstid.

## Julklappstips



## Hans Palmqvist chef på Radiostationen i 40år

*Hans Palmqvist var under 40 år (1929-1969) chef för radiostationen i Grimeton. Han kom att styra arbetet på radiostationen med fast hand men han var också starkt engagerad i föreningslivet och annat som rörde bygden. I år skulle han ha fyllt 110 år.*

Hans Palmqvist var född i Malmö 1899 och växte upp under enkla förhållanden, men uppmuntrades av fadern att läsa vidare. Han hade drömmar om att bli läkare men kom att studera vid Tekniska högskolan i Stockholm där han blev färdig civilingenjör 1924. Han var chef på Karlsborgs radiostation innan han 1929 fick samma befattning i Grimeton. Han gick i pension först vid 70 års ålder, 1969. Att det blev så lång tid som chef berodde på den stora omorganisationen inom Televerket radio som genomfördes i slutet på 1960-talet.

Efter omställningen skulle Grimeton komma att uppgå i en större organisation med enbart en platschef med lägre rang som chef i Grimeton. Därför anställdes ingen efter Palmqvist utan han erbjöds att fortsätta några år till tills omorganisationen var klar. På så sätt tog man vara på Palmqvists kunnande och kompetens i omställningsarbetet.

### **Skjorta och slips**

Palmqvist med fru Karin (som han träffat på radiostationen i Karlsborg) flyttade in i radiobygnaden 1929. Palmqvist var en utpräglad teoretiker men ingen praktiker. Alltid klädd i skjorta och slips. Aldrig klädd i blåställ eller hållandes i ett verktyg. Han hade också förmånen att ha anställda som skötte hans trädgård.

-Men han var väldigt duktig som chef. Duktig på att skriva och formulera sig. Han älskade att prata och var en god talare och begärde ordet i alla sammanhang, berättar Bo Johansson, som arbetade under Palmqvist från det han själv blev anställd på radiostationen 1952.

Palmqvist anställde gärna folk från trakten. Utåt höll han på dem men inåt kunde han ryta till om någon misskötte sig.

### **"Socialmoderat"**

-Han kunde vara omtänksam, han var lite av en "socialmoderat", berättar Bo Johansson. Palmqvist resonerade också som så, att det var bättre att han gav folk jobb än att de skulle gå och driva i stan. En del var svårplacerade men Palmqvist gav dem möjlighet till arbete.

-Det ska han ha en eloge för, säger Bo Johansson.

Palmqvist var mycket aktiv och engagerad även på fritiden och satt med i en lång rad styrelser t ex Grimetons skytteförening, Skånegillet i Varberg, Frimurarlogen Fyrbåken i Varberg, Föreningen Norden, Radiostationens pistolklubb, Röda korset. Han satt i kommunalfullmäktige för högerpartiet och hade andra kommunala uppdrag i Grimeton som då var egen kommun.

-Han blev med tiden mer Grimetonbo än Grimetonborna själva, säger Bo Johansson. Palmqvist var den gamla tidens chef. Som en brukspatron. Till honom sa ingen du. Under åren i Grimeton fick han vara med om något nytt och främmande för en dåtidens företagsledare: Det var bildandet av en lokal fackklubb på företaget.

-Det var något nytt och främmande för Palmqvist när vi bildade fackklubben. Några år innan han förstod och accepterade var det ganska kärvt. Nästan varje sammanträde gav upphov till upprörda känslor. Varje sak vi tog upp såg han som ett misstroende mot honom som chef. Men med tiden kunde vi tala om gemensamma problem, säger Bo Johansson.

### **Blomstringstid**

Under sina 40 år i Grimeton var Palmqvist med om det mesta inom radio-och-teve-utbyggnaden: SAQ:s blomstringstid, kortvägens genombrott, Andra världskriget, radioutvecklingen, tevens födelse och utbyggnaden av länknätet med mera.

Palmqvist tänkte på framtiden och planerade och var med om att bygga den nya stationen. När den togs i bruk 1965 var det i princip bara



att stänga den gamla stationen och flytta över verksamheten.

-Palmqvist hade tänkt på detta och stred för att en ny radiostation skulle byggas. Ingen hade dittills vågat bygga ihop långvåg, kortvåg, rundradio och teve på grund av störningar. Det blev en kompromiss där kostnaden kunde pressas i ett nytt hus, säger Bo Johansson.

-Hade man inte byggt den nya stationen hade man måst riva ut all utrusning i den gamla stationen.

Från början fanns två alexandersonalternativer i Grimeton. Men den ena togs bort i samband med att kortvågssändarna kom.

### ***Ubåtstrafiken***

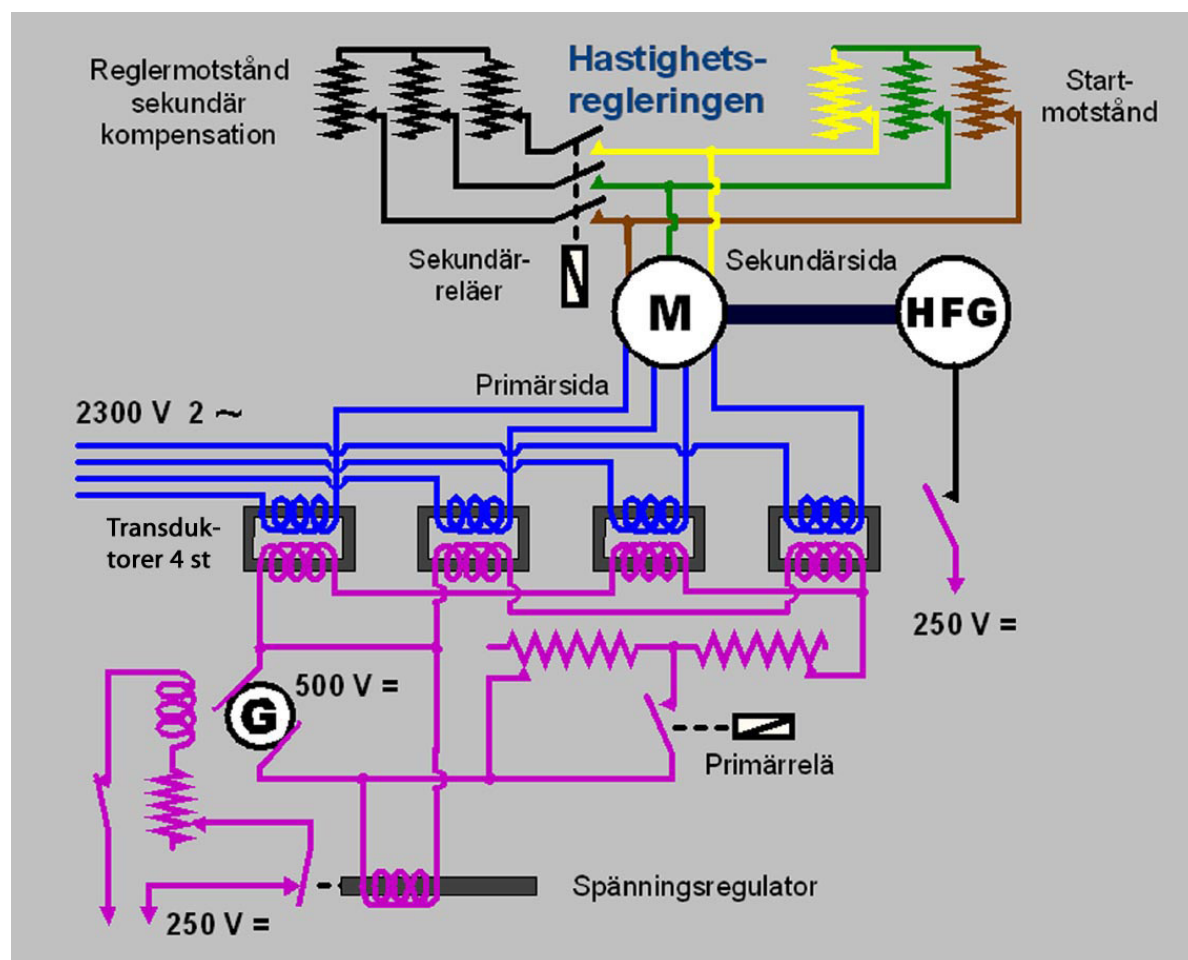
Senare skulle det visa sig att "alla bitar föll på plats" till Grimetons fördel vad det gällde ubåtstrafiken som var beroende av långvågsantennen. Ubåtstrafiken kunde lika gärna ha hamnat i Karlsborg, men den befintliga utrusningen passade inte in för den nya trafiken.

Kanske hade Palmqvist en känsla för att åtminstone en av Alexandersonsändarna och sändarsalen med all gammal utrustning måste bevaras åt eftervärlden? Kanske hade han en vision om världsarv? Ingen vet.

Några år inann Palmqvist slutade i Grimeton flyttade han till en egen villa i Varberg. Efter några års sjukdom avled han 1986, 87år gammal.

## Hastighetsregleringen – del 2

I Alternatorn nr 2/09 beskrev vi hur hastighetsregleringen fungerar, genom att motorspänningen varieras med hjälp av transduktorer i matningsledningarna. Emellertid, i takt med att sändaren nycklas så varieras effektuttaget från alternatorn kraftigt, och dessa effektvariationer klarar inte hastighetsregleringen av att möta tillräckligt snabbt. Följden blir en något ostabil sändningsfrekvens med en oskön signal för lyssnaren, så kallad chirp. För att få en stabil frekvens och en ren och vacker signal så finns två kompensationsanordningar, den primära kompenseringen och den sekundära kompenseringen.



Schema:  
René  
Sjöstrand

Först studerar vi den primära kompenseringen, som sker i drivmotorns elmatning (kallas primärsida i schemat ovan). Transduktorerna och likströmskretsen finns beskrivna i Alternatorn nr 2/09. Under de två högra transduktorerna i schemat ses två variabla motstånd. De är dock inte variabla under drift. Det ena av motstånden kan kortslutas med primärreläet. När primärreläet sluts, så minskar resistansen i likströmskretsen (markerad med rött), och därmed ökar likströmmen i transduktorerna. Detta får till följd att induktansen för växelström i transduktorerna minskar, och drivmotorn får högre spänning. Primärreläet sluts och öppnas i takt med nycklingen, och den ökade spän-

ningen till drivmotorn bidrar till ökat vridmoment och motverkar nedbromsningen av alternatorn när tecken sänds.

Den sekundära kompenseringen sker i drivmotorns rotorkrets (ovanför drivmotorn M i schemat ovan). Rotorn är ständigt förbunden med ena vätskemotståndet, det så kallade startmotståndet. En minskning av resistansen i rotorkretsen medför att motorns vridmoment ökar. Detta utnyttjas genom att det andra vätskemotståndet, det så kallade reglermotståndet eller kompensationsmotståndet, kopplas in parallellt med startmotståndet i takt med nycklingen med hjälp av tre sekundärreläer, vilket ger drivmotorn ökat vridmoment. Som bekant

så minskar den resulterande resistansen vid parallellkoppling av två eller flera motstånd.

Den automatiska hastighetsregleringen känner hela tiden av alternatorns sändningsfrekvens och korregerar den till rätt värde genom att styra motorspänningen via transduktorerna. Om man exempelvis ökar startmotståndets resistans (görs manuellt med tryckknapp på manövertavlan) så minskar drivmotorns vridmoment och hastigheten tenderar att avta. Detta känner den automatiska hastighetsregleringen och kompenserar med att öka motorspänningen så att hastigheten bibehålls. Med hjälp av startmotståndet kan vi alltså ”tvinga” hastighetsregleringen att ställa in en viss motorspänning. Normalt eftersträvar vi cirka 1900 V motorspänning, då det är en bra reglerpunkt.

Som nämndes inledningsvis så klarar inte den automatiska hastighetsregleringen själv att hålla frekvensen stabil när alternatorn belastas vid sändning. Den primära kompenseringen hjälper till viss del till att hålla frekvensen, och den sekundära kompenseringen hjälper till ytterligare. Den primära kompenseringen kan som nämnts inte justeras under drift. Den sekundära kompenseringen är däremot kontinuerligt justerbar inom ganska vida gränser genom att reglermotståndet kan varieras manuellt från manövertavlan.

På samma sätt som vi med startmotståndet kan tvinga hastighetsregleringen att ställa in en viss motorspänning vid tomgång, kan vi med

reglermotståndet ställa in en önskad motorspänning vid sändning. Vi justerar reglermotståndet så att motorspänningen vid sändning blir densamma som vid tomgång. Den spänningsökning som primära kompenseringen åstadkommer balanseras ut med minskad rotorresistans, som ger ökad motorström och därmed större spänningsfall över transduktorerna, och hela effektökningen åstadkoms med ökad motorström. Då behöver den automatiska hastighetsregleringen (som ju påverkar motorspänningen) inte arbeta med lastvariationerna vid sändning utan endast med variationer i nätspänning, nätfrekvens, och dylikt, och vi får en stabil frekvens och vacker signal.

Primärreläet och de tre sekundärreläerna är de stora kontaktorerna som sitter på relätavlan bakom manövertavlan. Kontaktytorna kyls och ljusbågar släcks genom att luft blåses in i kontaktgapen. Dessa smällande och blixtrande kontaktorer med det vassa ljudet från luftkylningen är det värsta bidraget till ljudmiljön i radiostationen. De används endast för frekvenshållningen och ingår inte i signalvägen.

När sändaren kördes kommersiellt så nycklades den med så kallade transmittar, vilket medgav betydligt större sändningshastigheter än när sändaren nycklas för hand. Det finns en anordning som känner av sändningshastigheten och vid höga hastigheter är de fyra kontaktorerna ständigt slutna.

**Ola Hernwall**

---

## Tyskland miste världsarv

Att få ett världsarv är naturligtvis en stor ära för både landet som helhet och den landsända som har äran att hysa en sådan ovärderlig tillgång. Men utmärkelsen förpliktigar och måste skötas och vårdas.

Sådant håller Unesco, som utser världsarven, koll på. I somras fick Tyskland uppleva nesan av att bli fråntagen ett världsarv. Det ska bara ha hänt en gång tidigare då ett djurreservat i Oman togs bort.

Floden Elbes vackra dalgång vid Dresden fick världsarvsstatus 2004. Två år senare hamnade Dresden på Unescos röda varningslista och på årets möte i Sevilla ströks Elbe-dalen från listan.

Tyskland har därmed ett världsarv mindre.

Anledningen till att världsarvet togs bort var att staden lät bygga en ny modern bro över floden. Den nya bron förstörde vyn. Dresden har försökt beveka Unesco med en ny smäckrare variant av bron men Unesco krävde en tunnel.

Kända kulturpersonligheter, som nobelpristagaren Günter Grass har ställt sig på Unescos sida och åtskilliga demonstrationer har ägt rum för att stoppa brobygget. (Fakta: DN.se)



*Kursledaren Bo Johansson, Ove Cederholm, Christer Drospe, Per-Arne Johansson, Dan G:son Faxerin, Roland Börjesson, Gösta Öborn, Gunnar Fjellmar, Benny Johansson, André Berggren och Alexanders ordförande Jan Steinbach.*

## **De lär sig allt om alternatorn**

Bo Johansson arbetade på radiostationen 1952-1991. Han är i dag en av ett fåtal, som till fullo behärskar att köra SAQ, Alexandersonalternatorn. Det handlar inte bara om att kunna trycka på rätt knapp och dra i rätt spak vid rätt tidpunkt. Det handlar också om att lyssna sig till att maskinen går som den ska.

I dag är Bo Johansson instruktör för en grupp intresserade som vill lära sig att köra alternatorn. Det är ett led i Alexanders satsning på att fler måste lära sig handhavandet av maskinen för att säkra körningarna i framtiden. Eleverna har olika kunskapsnivåer och kanske också olika fallenhet för att på rätt sätt handha maskinen.

-Oavsett bakgrund så är det positivt att de har intresse för den här gamla maskinen, säger Bo Johansson.

-Hela tiden handlar det också om säkerheten. Det är ju en synnerligen annorlunda anläggning där allt är öppet och inget är isolerat och skyddat. Därför är det viktigt att veta vad man gör och att ha säkerheten med sig.

Delar av styrelsen har tidigare utbildats, men hittills är det bara karlar som intresserat sig för utbildning på alternatorn.

-Men visst skulle det vara roligt om några kvinnor ville intressera sig också, säger Bo Johansson.



*Fundersam elev Per-Arne Johansson tillsammans med "mäster" Bo Johansson.*